



## *De Laan van Enzovoort en Bouwmaarvoort* 100 jaar bouwen aan de Laan van Meerdervoort

*De Laan van Meerdervoort is de langste laan van Den Haag. Met ruim zes kilometer verbindt zij de zuidoostelijke zijde van het Haagse centrum met de nieuwbouwwijken die tussen 1850 en 1950 gebouwd werden. In deze 100-jarige periode zijn er veel plannen geweest voor de Laan van Meerdervoort, die ik verder kortweg 'de Laan' zal noemen. Zo is het eind van de Laan meerdere keren opgeschoven, en veranderde de Laan meermalen van functie.*

De aangrenzende nieuwbouwwijken zijn van grote invloed op de vorm van de Laan. Deze wijken kwamen in hoog tempo na elkaar tot stand. Zo werden tussen 1857 en 1890 Willemspark en Zeeheldenkwartier gebouwd. Regentessekwartier, Valkenboskwartier en Duinoord volgden tussen 1890 en 1914. In het Interbellum verrezen Bomen-, Bloemen-en Vruchtenbuurt en ten slotte de wijken Waldeck en Bohemen tussen 1935 en 1950. Al deze wijken hebben hun eigen stedenbouwkundige opzet en architectuurstijl. Deze stijlen zijn vaak ook langs de Laan zelf te zien.

### De hofstede Meerdervoort

Om te begrijpen hoe de Laan zes kilometer lang kon worden, moeten we teruggaan in de geschiedenis. Het ontstaan van de Laan dateert van ver voor 1850. Het begon met een hofstede Meerdervoort. Op haar erf waren al vanaf 1560 twee verschillende hofsteden te vinden, die snel na elkaar van eigenaar wisselden. Eén ervan kreeg in 1658 de naam 'Meerdervoort'. Rond 1700 kwam de grond in handen van een bouwspeculant, die de gronden van de hofsteden samenvoegde onder de naam Meerdervoort. Het zou hier gaan om een woonhuis en een bouwhoeve. De bekendste eigenaar was Jacobus den Dekker. Na zijn overlijden in 1832 werd de grond rondom de hofstede naar hem vernoemd als Dekkersduintje. Het bijbehorende pad kreeg de naam 'Dekkerslaantje'. Tot de sloop tussen 1909 en 1911 heeft de hofstede nog dienst gedaan als veilinghuis en voor de paardenhandel.

Nog vandaag de dag is de plek van hofstede Meerdervoort duidelijk gemarkeerd. Hier verrees namelijk rond 1926 het appartementencomplex met de toepasselijke naam Oldenhove (nummer 52). De ligging van de hofstede is belangrijk om de oorsprong van de bijbehorende Laan te onderzoeken. Meerdervoort lag naast de Zeestraat, die vanaf de Laan later Scheveningseweg ging heten. Deze was bij de aanleg in 1665 al de belangrijkste

weg van Den Haag naar Scheveningen. Aan de Scheveningseweg was een tol verbonden. Om tol te omzeilen kozen velen een andere route, namelijk langs de oprijlaan van de hofstede Meerdervoort en via 'uitvalswegen' en duinslagen. Zulke duinwegen dienden ook voor het bereiken van andere hofsteden en buitenhuizen die aan de duinen lagen, zoals Valkenbosch, Meer & Bosch en Hanenburg.

### De eerste bebouwing

Rond 1833 werden in opdracht van koning Willem II de binnenduinen, ook klingen genoemd, afgezand. Er kwamen nieuwe waterlopen en wegen op de afgezande gronden. Het Dekkerslaantje kan gezien worden als de eerste vorm van de Laan. Met deze ontginningswerken veranderde het karakter van dit laantje, dat werd vervangen door één nieuwe rechte weg. Vanaf 1865 heette het Dekkerslaantje Meerdervoortsche Laan.



Rechttrekking van de Laan.

Van bebouwing aan de nieuwe Meerdervoortsche Laan was toen nog geen sprake. Die kwam pas met de bouw van het Zeeheldenkwartier, als eerste de bebouwing rondom de Trompstraat. In die periode werd de Laan verlengd tot de hoek met de Groot Hertoginnelaan. In 1878 kwam - tegenover de latere en weer verdwenen bioscoop Metro-pole - het Diaconessenhuis. Later kreeg dit naar de oprichtster de naam Bronovo. Nu is het een wooncomplex. De Laan werd rechtgetrokken en verlengd tot de Loosduinse grens bij de Beeklaan. Aan beide kanten van de Laan ontstonden tussen



*De Laan hoek Archimedesstraat in 1910 en 2017*

1857 en 1900 woonwijken. Duinoord werd de wijk voor de chiquere bewoner en zorgde voor een wat elegantere uitstraling van de Laan, waarbij nieuwe architectuurstijlen, vooral Art-Nouveau, zichtbaar werden. Het Regentessekwartier, gebouwd in dezelfde periode, was bedoeld voor de middenstand en werd voorzien van snel gebouwde panden van mindere kwaliteit, waarbij sobere gevels de straten sierden. Alleen de hoekpanden, pleinen en straten aansluitend op de Laan kregen ornamenten. Dit geldt ook voor het eerdere Zeeheldenkwartier en het latere Valkenboskwartier. In 1889 werd het Verversingskanaal gegraven, waarover de Laan via een brug verlengd werd. De oude brug uit 1889 werd in 1936 vernieuwd.

### Lindo

Bijzonder is de kruising met de Regentesselaan: de eerste diagonaal in het stratenplan van een nieuwe woonwijk. A.I. Lindo, directeur Gemeentewerken, vond de gangbare stedenbouwkundige inrichting maar niks. Hij had genoeg van de slechte aansluiting van de nieuwe wijken met het

centrum. Ook wilde hij door het aanbrengen van diagonalen in het stratenpatroon breken met het rechthoekige patroon van het Zeeheldenkwartier dat berustte op de toenmalige poldersloten. De Laan zag hij als verkeersader, waarbij grote lanen uit de wijken uitkwamen op grote verkeerspleinen. Dit is het geval bij de kruising met de Regentesselaan.

Krachtens de Woningwet van 1901 werden grote gemeenten verplicht een stedenbouwkundig plan op te stellen. Al in 1889 kreeg Lindo de opdracht een nieuw stratenplan te ontwerpen, maar met de komst van de Woningwet moest dit plan herzien worden. Dit deed Lindo in 1903. Hij maakte de Laan breder en de aangrenzende woningen hoger. Ook dit plan wemelde van de diagonalen. Een mooi voorbeeld hiervan is de Valkenboslaan, die ook weer uitkwam op het door Lindo geliefde verkeersplein op de Laan. Opvallend is dat ondanks al Lindo's verlengingen de Laan eindigde bij de kruising met de Fahrenheitstraat. Hier was sinds 1900 de chocoladefabriek van Rademaker geves-



*Valkenbosplein als verkeersplein 1915 en 2017*



*De Laan hoek Fahrenheitstraat met de chocoladefabriek van Rademaker rond 1920 en de winkelgalerij in 2017*

tigd (u weet wel, van de Haagse Hopjes). Voor de fabriek eindigde de Laan op een plein waarop ook de Edisonstraat uitkwam. Natuurlijk weten we allemaal dat dit niet het eind van de Laan bleef. Op de plek van de oude chocoladefabriek kwam in 1925 een winkelgalerij met Theater West-End.

Met de visie van Lindo was niet iedereen gelukkig. Het werd in 1908 herzien door Berlage, die geen voorstander was van grote verkeerspleinen en juist een gesloten karakter voor de stedenbouwkundige indeling wilde. Drukke verkeersstraten zoals de Laan moesten nu rondom de wijken lopen opdat wijkbewoners geen last van het toenemende verkeer zouden hebben. Hierdoor zijn er in de richting van Kijkduin ook minder zijstraten die vanuit de wijken uitkomen op de Laan. Door het steeds verschuiven van de gemeentegrens van Loosduinen in zuidwestelijke richting besloot Berlage de Laan in het nieuwe plan te verlengen tot Kijkduin. Zijn visie was om de Laan van Hoek van Holland tot Wassenaar te laten lopen. Dit heeft toch anders uitgekapt.

### Na Lindo

Tijdens de aanleg van de Laan had men te maken met bestaande waterlopen. Veel ervan werden gedempt om de verlenging van de Laan mogelijk te maken. De enig overgebleven waterweg is de Valkenbosvaart. Ter hoogte van de Valkenboskade zien we ook dat de architectuur op de Laan steeds meer overeenkomt met die in de aangrenzende



*De Laan bij de Valkenboskade in 1910 en in 2017*

Bomen- en Bloemenbuurt. Piet Bakker Schut, de opvolger van Lindo, wilde een eenheid in het gevelbeeld. Hierdoor sieren lange aaneengesloten gevels dit gedeelte van de Laan. Ook kwamen er meer voorzieningen als scholen, sportvelden en groenzones aan de Laan. Een mooi voorbeeld hiervan is het Stokroosveld met uitzicht op het Segbroekcollege.

Het Laan-gedeelte van de Appelstraat tot het einde behoort tot Plan West. Dit stedenbouwkundige plan uit 1927, verkregen door een prijsvraag, gaf de Laan de functie van hoofdverkeersader. In dit plan was de Laan een belangrijke verbinding tussen het centrum en andere stadsdelen. Het centrale punt van het plan lag bij het De Savornin Lohmanplein. Hier komen drie hoofdverkeerswegen vanuit zuidoostelijke en zuidwestelijke richting samen. Gesloten bouwblokken in de architectuur van de Haagse School langs korte rechte straten werden het uiteindelijke resultaat van Plan West in de wijken Bohemen, Meer en Bos, Bloemenbuurt en Vruchtenbuurt. Uniformiteit per wijk werd het uitgangspunt, wat ook op de Laan zichtbaar werd. Voor het eerst sinds de aanleg van de Laan kregen beide kanten dezelfde bouwstijl. Ook werd de Laan nogmaals verbreed en voorzien van overvloedig groen. Dit heeft ook te maken met het landgoed Meer en Bos, dat doorsneden werd door de verlenging van de Laan. Gelukkig is dit groengebied behouden gebleven.

### Het einde

De Laan eindigt met de Chinese Muur die de Laan een waardige afsluiting geeft. Gezien vanaf Kijkduin is de Laan een groene entree in de richting van het hectische centrum. De lengte van zes kilometer en een eeuw bouwen maakt de Laan een boeiend onderwerp.

Een stad is nooit af en dit geldt ook voor de Laan. Maar langer zal de Laan van Meerdervoort niet meer worden.

*Liza van Kuik, tekst en kleurenfoto's.*

*De historische foto's zijn uit de verzameling van het Haags Gemeentearchief.*